

Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet

- Naapurustojen eriytyvät tulevaisuushorisontit yhteiskunnallisena haasteena

Uuden edessä

Valtakunnalliset lastensuojelupäivät® 5.-6.10.2021

Miten pitkä matka on Kontulasta Kaisaniemeen? (Ja mistä kaupungit on tehty?)

Naapurustojen eriytyvät tulevaisuushorisontit yhteiskunnallisena haasteena

- Miksi koulutus ja segregaatio?
- Kaupunkien kasvu ja (koulutuksellisen) huono-osaisuuden kansalliset periferiat
- Kaupungit segregaatiokehityksen polttopisteessä
- Lasten eriytyvät elämänkontekstit ja koulujen eriytyvät oppimistulokset
- Palveluiden ”segregaatiokuorma” ja riski opettajasegregaatioon
- Positiivisen myönteiskohtelun mahdollisuudet ja koulut monialaisen yhteistyön keskuksena

Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet

Venla Bernelius, Heidi Huilla

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2021:7

vn.fi

- *Re:Urbia – Lähiöohjelma* (Ympäristöministeriö) (HY, Aalto)
- *MAPS (Nordforsk): Netherlands, Finland, Iceland, 2018-2021*
- *“Students on the move”; Special issue collaboration for Urban Studies, led by Sako Musterd/Constanzo Ranci/Willem Boterman (Finnish team Venla Bernelius, Katja Vilkkama)*

TALOUS, KOULUTUS JA TULEVAISUUS KESKITTYVÄT ENTISTÄ VOIMAKKAAMMIN KAUPUNKEIHIN

- Tietotalous keskittää globaalisti ja kansallisesti kasvua, pääomia ja koulutusta entistä voimakkaammin suurille kaupunkiseuduille: samalla koulutus määrittelee entistä voimakkaammin yksilöiden elämänmahdollisuuksia
- Suomen suurimman metropoliseudun ydinalueella (Helsinki, Espoo, Vantaa) asuu
  - yli puolet maan korkeakoulutetuista aikuisista
  - 20 % koko Suomen kouluikäisistä (7-15 v.)
  - 50 % koko Suomen vieraskielisistä koululaisista
- Kaupunkien kasvava kansallinen merkitys: yhdeksässä suurimmassa suomalaiskaupungissa (yli 100 000 as.) asuu yli kolmannes (36 %) kaikista Suomen koululaisista

Kuva: Kympp Helsinki

URBAANIN HUONO-OSAISUUDEN ALUEELLINEN TIHENEMINEN: UUDET KANSALLISET PERIFERIAM

- Syrjäytyminen ja koulutuksellinen huono-osaisuus on perinteisesti paikannettu maantieteellisesti syrjäisiin Suomen pohjois- ja itäosiin, ja suurten kaupunkien kasvun myötä kysymys tulevaisuuden kehityksestä vähenevän väestön alueilla korostuu
- Samalla kaupunkien tihenevän huono-osaisuuden alueet nousseet toiseksi kansalliseksi periferiaksi – **kaupunkien ”menestyksen paradoksi”**
  - Työttömiä koko Kainuussa syyskuussa 2019: n. 3000 ja elokuussa 2020: n. 3200 (+ n. 10 %)
  - Työttömiä Helsingissä syyskuussa 2019: n. 30 000 ja elokuussa 2020: n. 50 000 (+lähes 70 %)
- Urbaani huono-osaisuus osin myös **laadullisesti** uudenlaista (mm. maahanmuuton erityiskysymykset), mutta syrjään jäämisen **dynamiikka** on monella tapaa sama
- Maantieteellisten syrjäseutujen rinnalla syrjään jäävät kaupunkinaapurustot **kansallisesti merkittäviä** sekä väestön painopisteen, kaupunkien roolin että erojen syvyyden näkökulmasta

Kuva: Kympp Helsinki

Koulutuksellisen tasa-arvon lähtökohtien välillä jyrkät erot

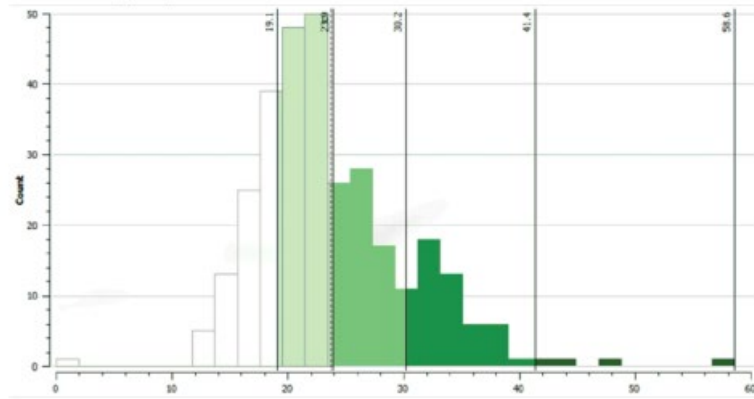
- Koulujen oppimistuloksiltaan heikoimman ja parhaan kymmenyksen välillä yli 2,5 vuoden kouluopiskelua vastaavat erot (esim. PISA)
  - lisääntynyt ylisukupolvinen huono-osaisuus, sosiaalisen liikkuvuuden väheneminen
- Oppilaiden osaamiserojen tärkeimmät taustatekijät perheen sosioekonominen asema, maahanmuuttotaustaisuus ja sukupuoli – näiden välillä vahvoja keskinäisiä yhteyksiä
- Koulujen osaamiserojen taustalla ennen muuta koulusegregaatio eli oppilaspohjan eriytyminen koulujen välillä → monialainen koulutuksellinen huono-osaisuus kasautuu samoihin yksiköihin – erot ääripäiden välillä oppimisen lähtökohdissa hyvin suuret
- Varhaiskasvatuksessa nähtävissä vastaavaa eriytymistä, joka heijastuu lasten kouluvalmiuksiin heidän siirtyessään perusopetukseen
- Erojen kasvu 1990-luvun alusta selvää erityisesti kaupunkiseutujen sisällä: kaupunkisegregaatio

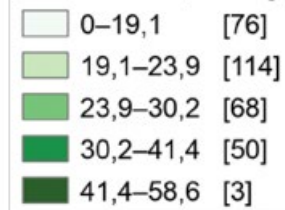

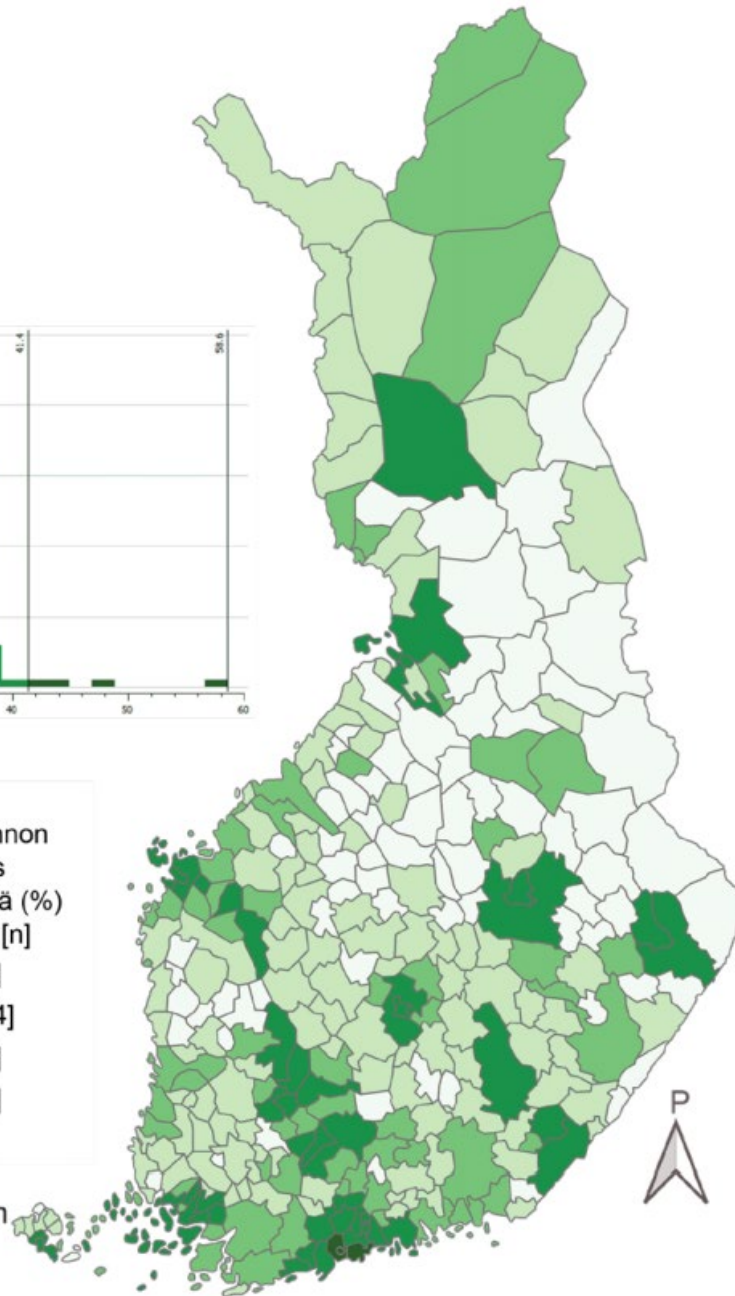
Havaintojen jakautuminen

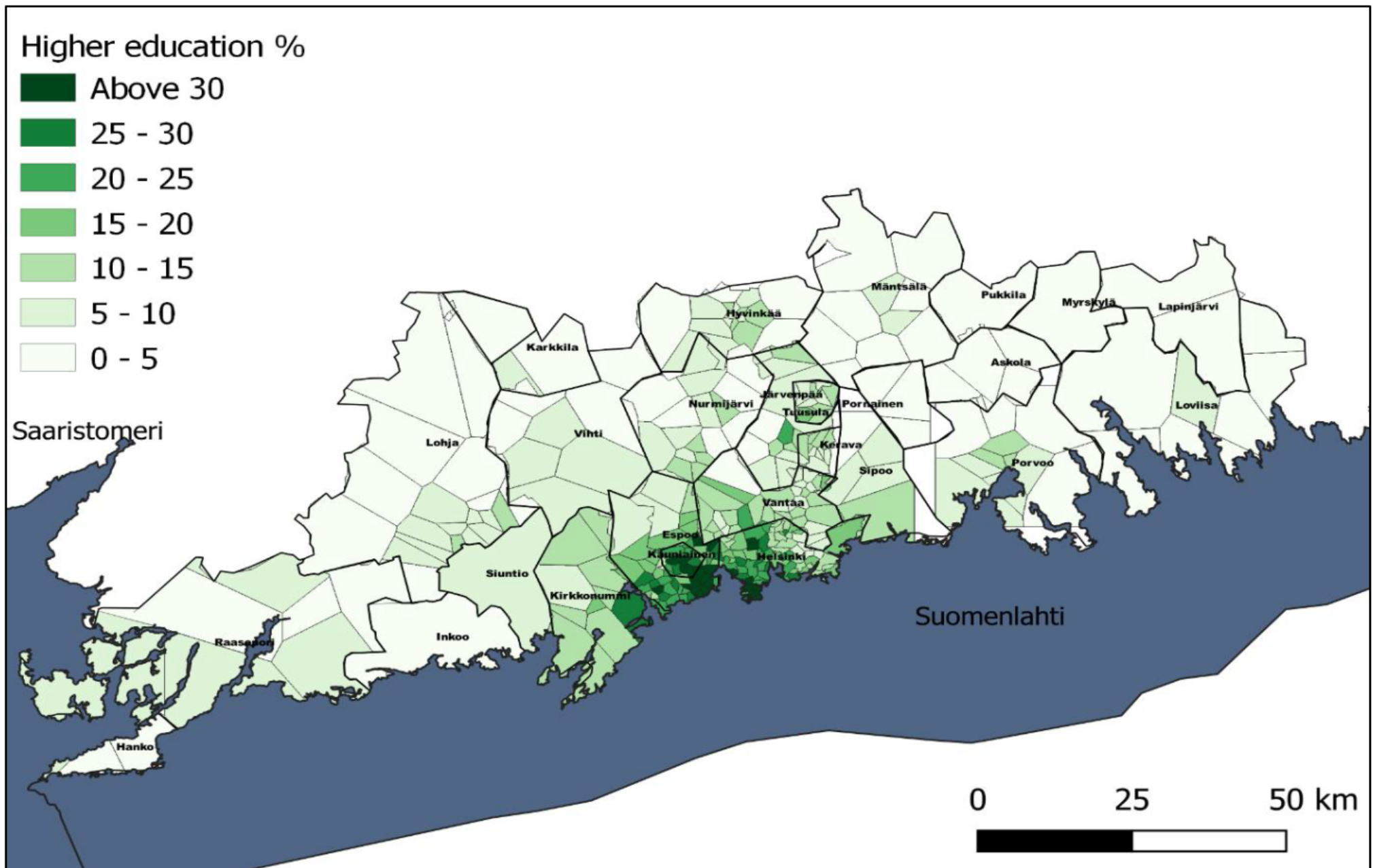

Korkea-asteen tutkinnon
suorittaneiden osuus
15 vuotta täyttäneistä (%)
Tilastokeskus, 2019 [n]

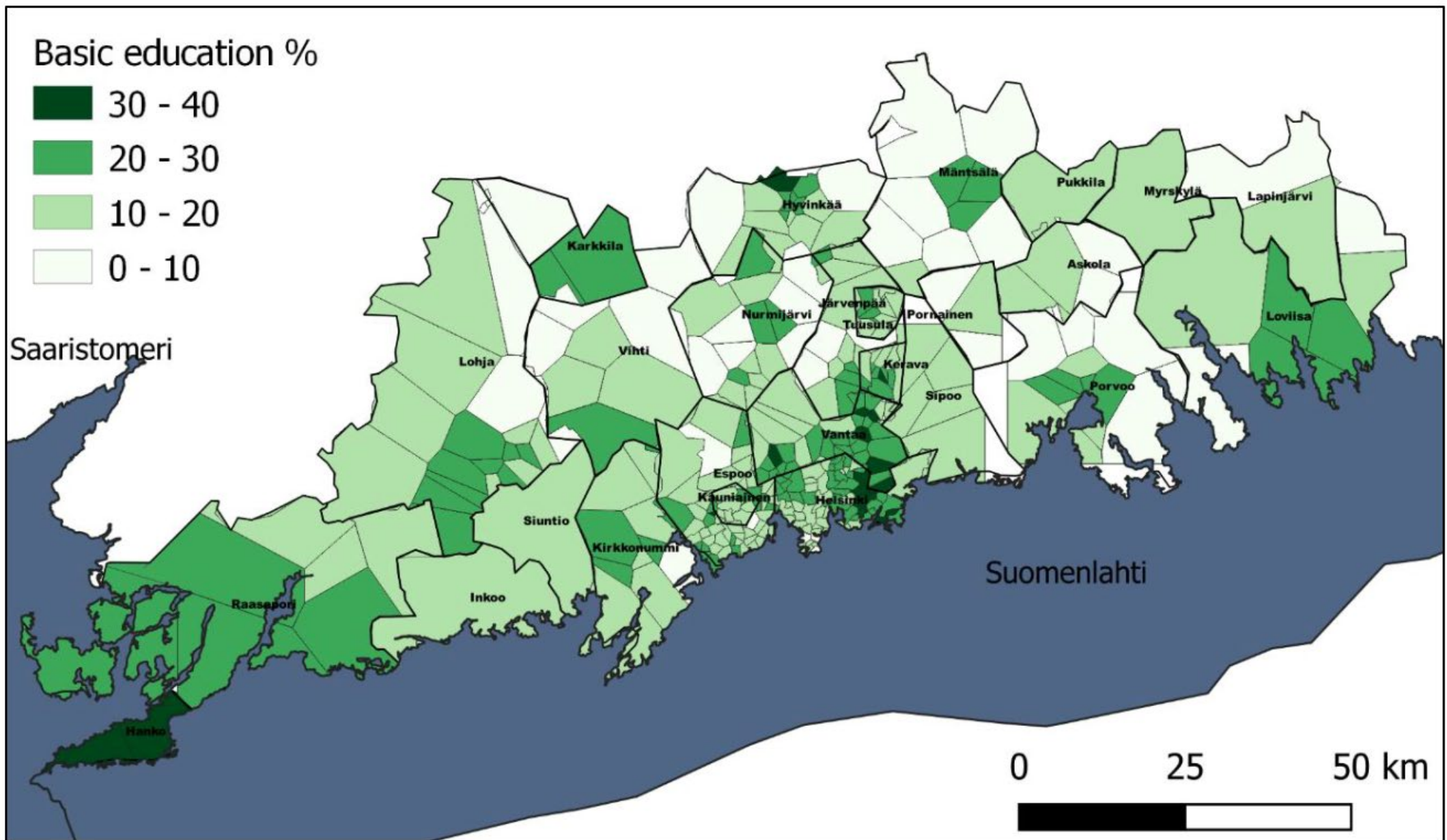

0 150 km

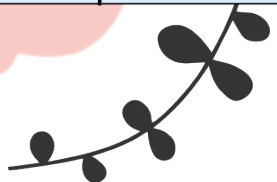
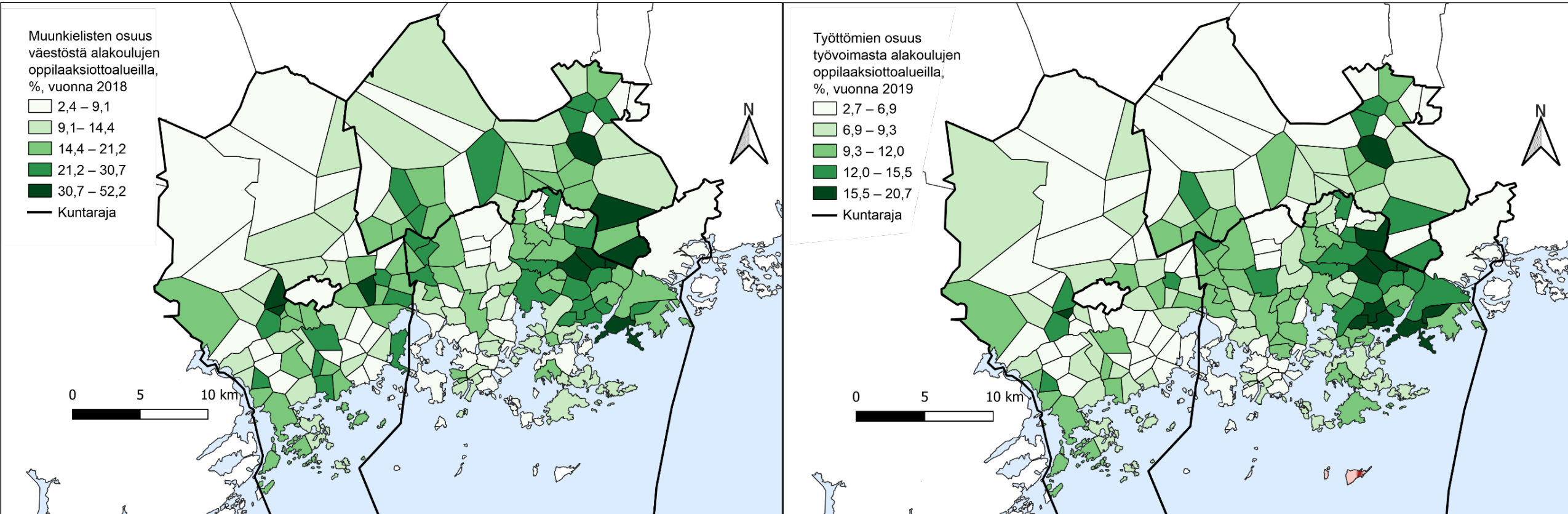

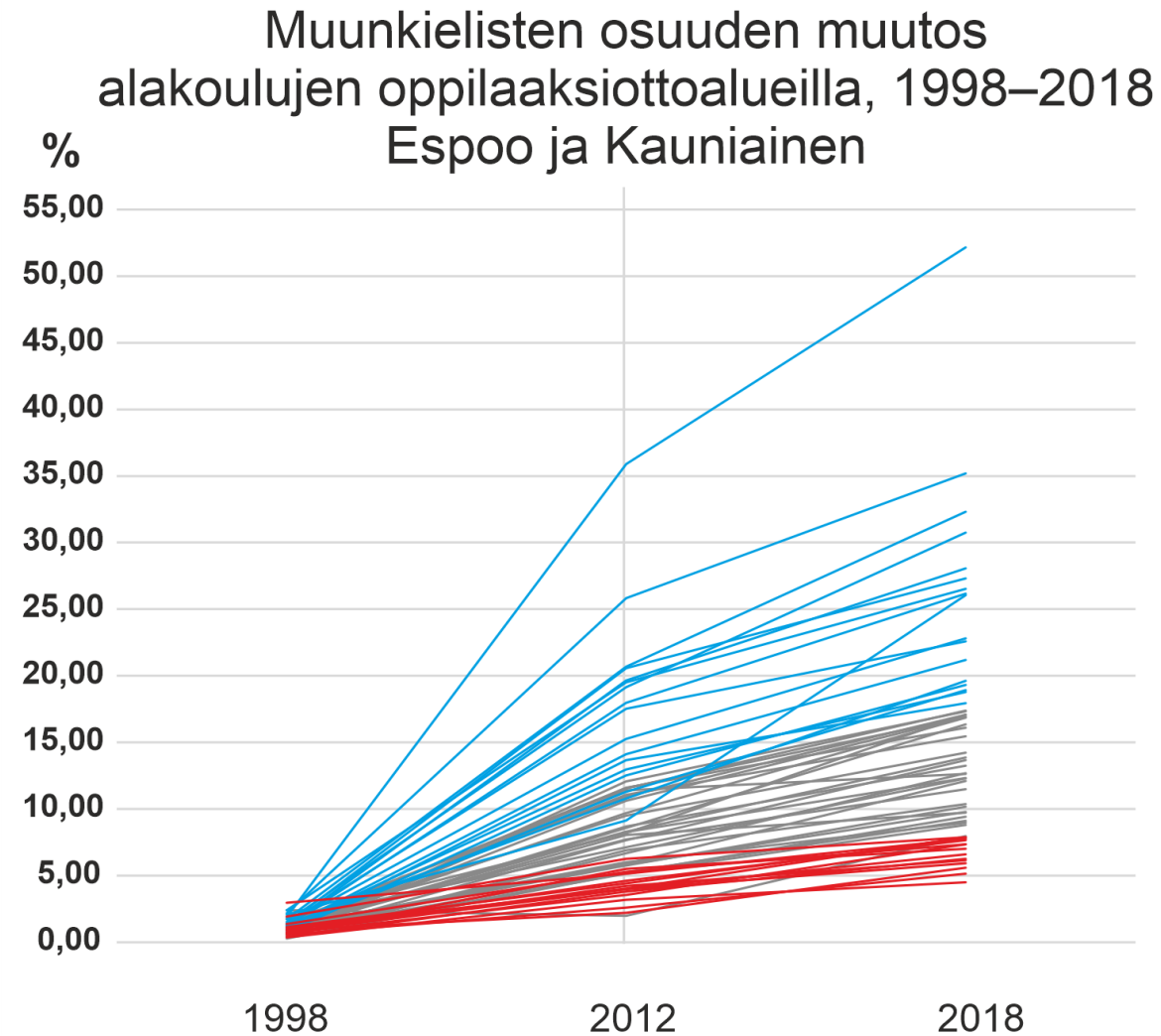
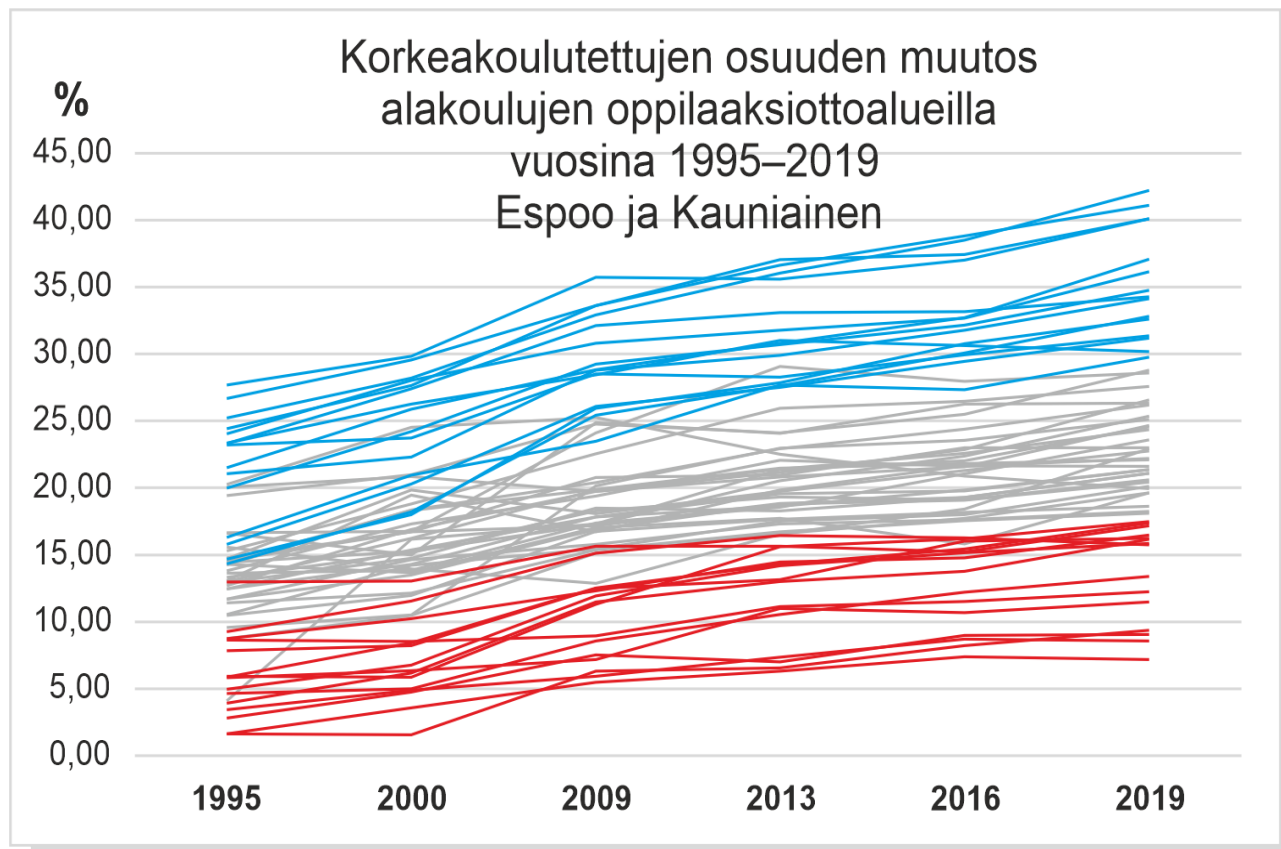
Erojen syveneminen, kasautuminen ja alueiden laajentuminen

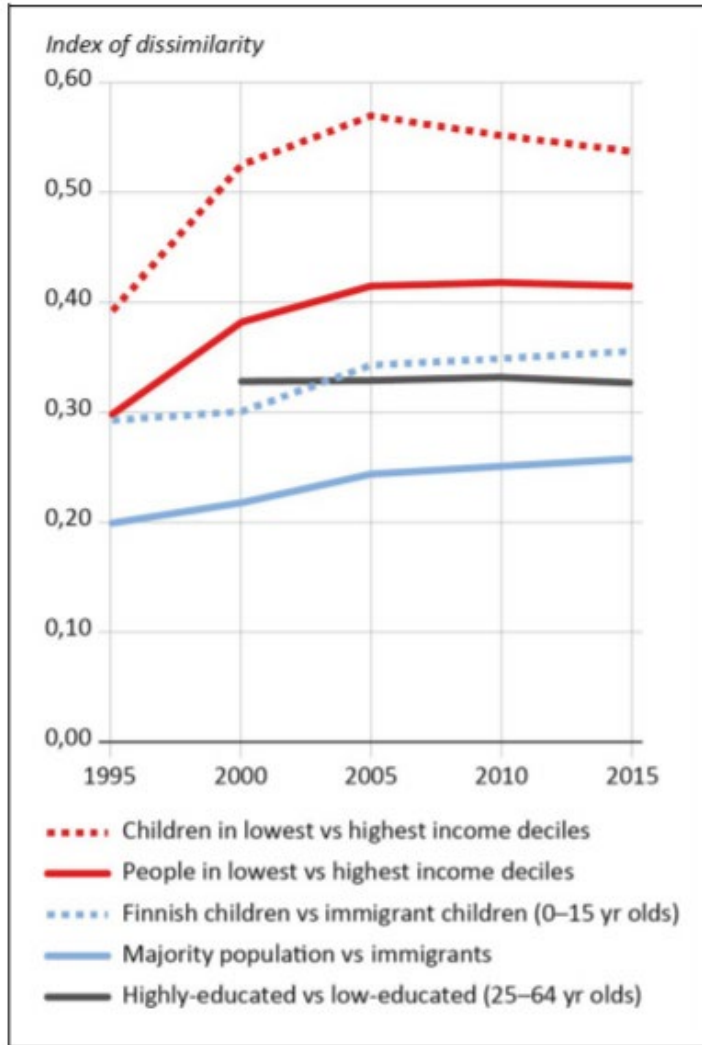

Polkuriippuvuus ja pysyvä alueellisen huono-osaisuuden riski

Segregaatio eriyttää koulujen toimintaympäristöt ja lasten elinympäristöt

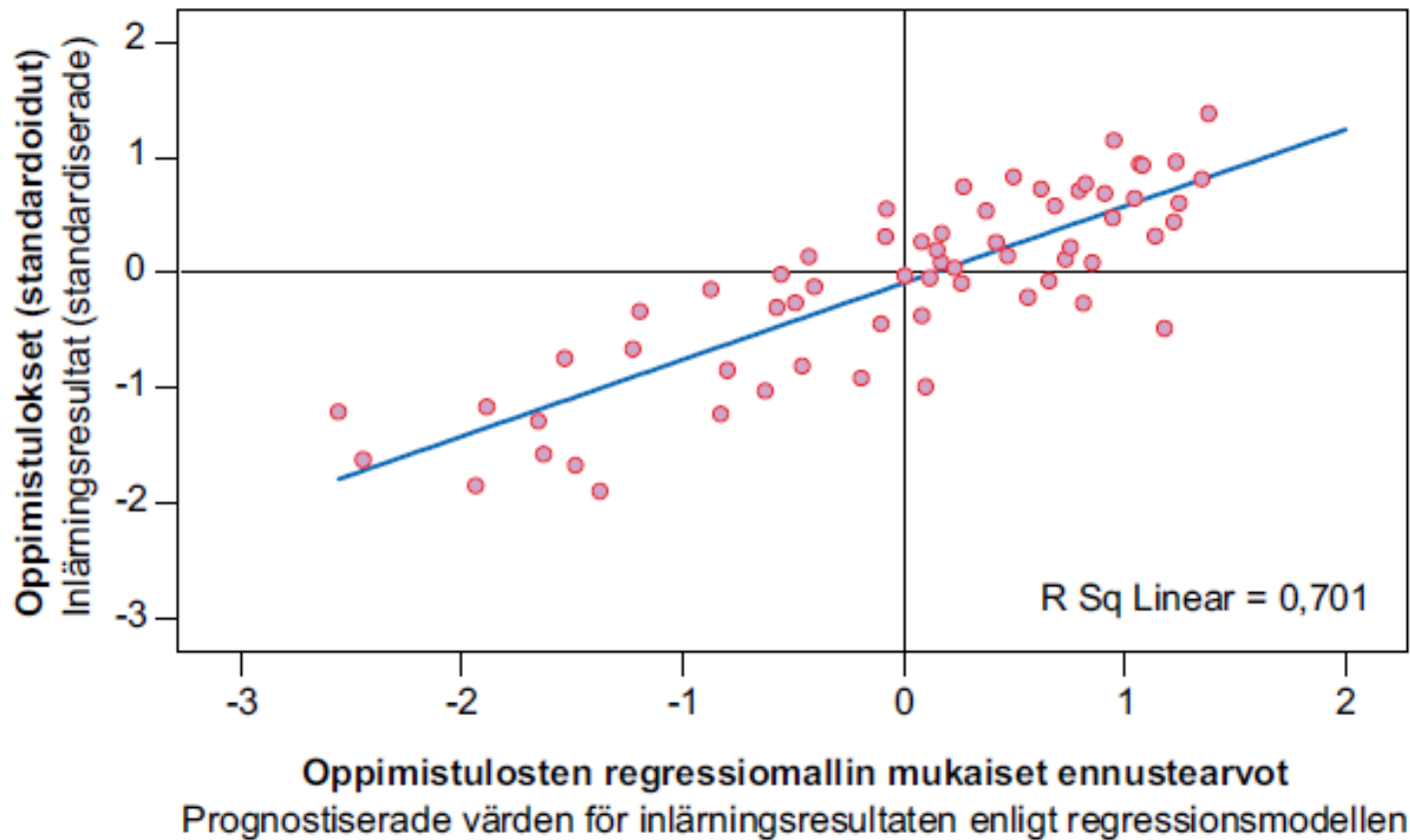
- Suurimmissa suomalaiskaupungeissa alueellinen eriytyminen alkaa olla yleiseurooppalaista tasoa esim. erilaistumisindeksillä (*dissimilarity index*) mitattuna
- Kaupunkinaapurustojen väliset erot pääkaupunkiseudulla ylittävät monella mittarilla kuntien väliset erot koko maassa
- Esimerkiksi Helsingin koulujen oppilasalueiden väliset erot aikuisväestön koulutuksessa **viisinkertaiset** ja tulotasossa **kolminkertaiset**
→ köyhimmän alueen koulu sijaitsee tulotason näkökulmasta Kreikassa ja rikkaimman Luxemburgissa
- Lasten elinympäristöt ovat eriytyneempiä kuin aikuisten → vertaisryhmät, tulevaisuushorisontit?
  - "What you cannot see, you cannot be"
  - Erityisesti Yhdysvalloista runsaasti näyttöä siitä, että huono-osaisella alueella kasvaminen vaikuttaa negatiivisesti kaikkien, mutta erityisesti hauraammista kotiloista ponnistavien lasten tulevaan koulutus- ja tulotasoon sekä terveyteen (Esim. Chetty & Hendren 2015, 2018)

Naapurustojen eriytyminen näkyy koulujen oppimistuloksissa

- Vanhempien sosioekonominen status, etenkin koulutustaso, on globaalisti yhteydessä lasten tuloksiin → Oppilaspohjan eriytyminen eriyttää oppimisympäristöt ja oppimistulokset
- Tuntemalla koulun sijaintialueen tilastolliset tunnusluvut (mm. aikuisväestön koulutustaso, tulotaso, työllisyys) voidaan laatia "sääennuste" koulun oppimistuloksille

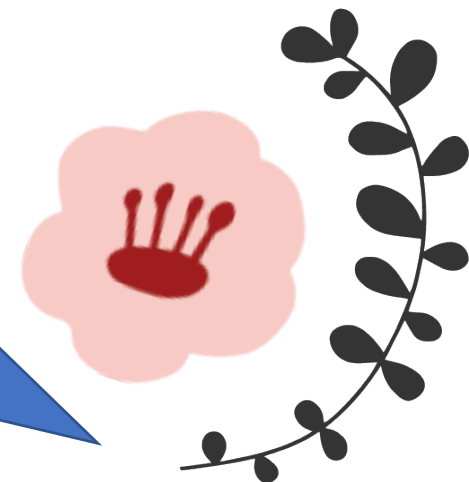

Palveluiden ”segregaatiokuorma”

Työssäni esimiehenä kaikkein uuvuttavinta on estää päiväkodin henkilökuntaa uupumasta.

Koulumme on alakoulu, jossa lähes 90 % oppilaista puhuu äidinkielenään muuta kuin ns. kotimaisia kieliä. Monessa tapauksessa on muita oppimiseen tai käytökseen liittyviä haasteita. Monen suomea äidinkielenään puhuvan oppilaan sosioekonominen tausta on heikko. Kielen oppiminen tällaisessa ympäristössä on haastavaa. Vertaisoppimista ei juurikaan tapahdu.

Riskinä henkilökunnan uupuminen, rekrytointivaikeudet ja palveluiden laadun eriytyminen (esim. opettajasegregaatio) - ja heikkeneminen siellä, missä avun tarve on suurin

”Perinteisesti neuvolatyö on koettu aika ihanana. Siinä pääsee saattamaan vanhemmuuden alkuun perheitä, joissa lasta on toivottu. Nykyisin on tietyillä alueilla kuitenkin jo niin paljon perheitä, joilla on sosioekonomisia tai mielenterveyden ongelmia, että työ alkaa olla todella rankkaa. Moni terveydenhoitaja on siksi vaihtanut vaikkapa työterveyteen tai kouluterveyteen.”

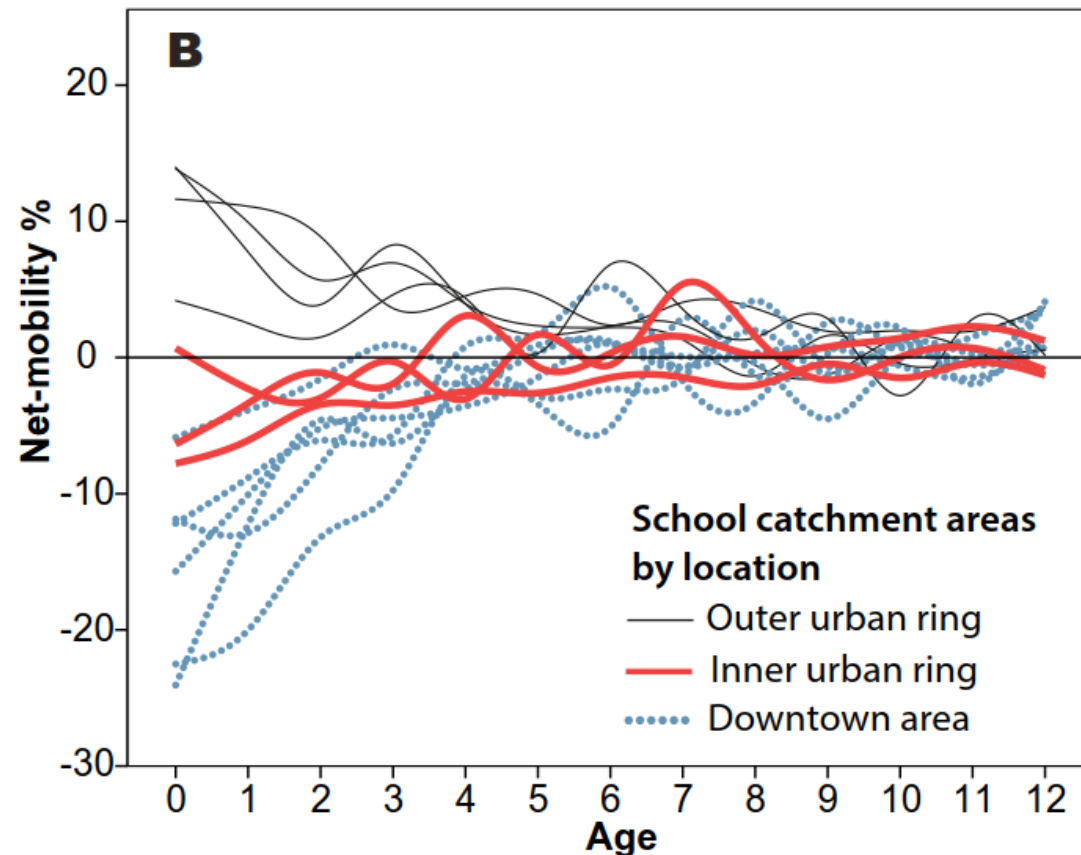
- *Helsingin Sanomat 13.9. (Anna Munsterhjelman essee, lainaus Helsingin kaupungin neuvola- ja perhetyön ylihoitaja Kirsi Otronen)*

Segregaation noidankehät, esimerkkinä koulut: syntyneet erot vaikuttavat lapsiperheiden kouluvalintoihin ja muuttopäätöksiin (Bernelius & Vilkama 2019)

Nettomuutto (%) ikäryhmittäin hyväosaisilla oppilasalueilla

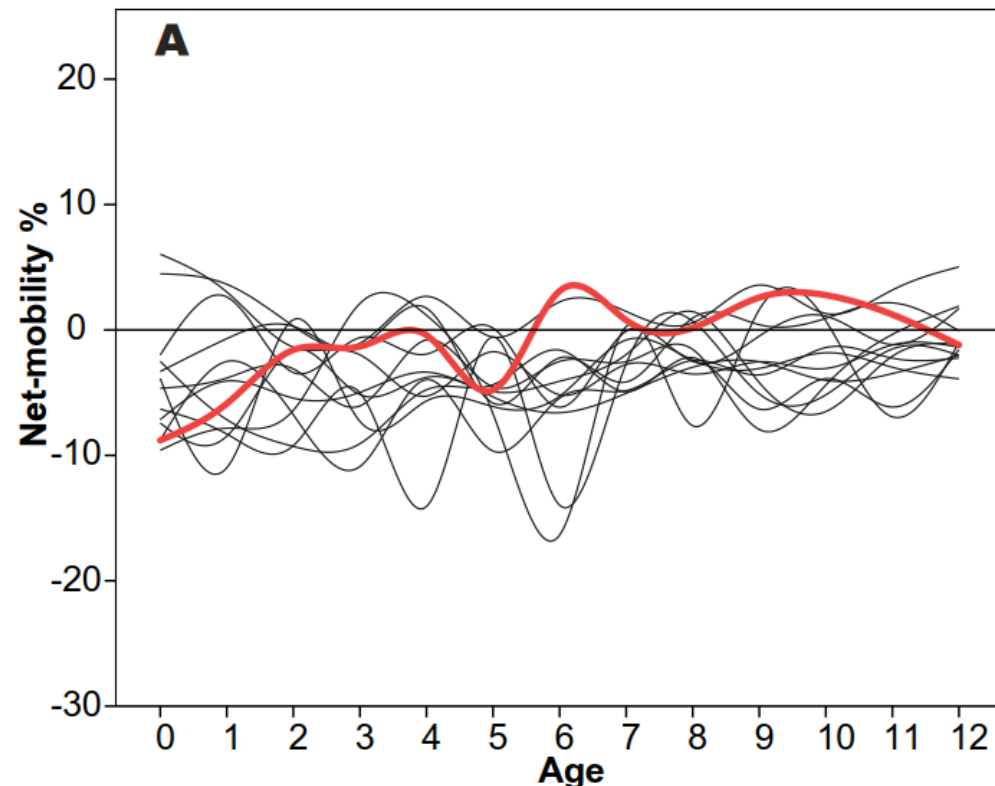
- Tutkimuksessa kantasuomalaisten perheiden muuttoliike Helsingin peruskoulujen oppilasalueiden välillä
- Hyväosaisilla alueilla muutot ovat erittäin harvinaisia kouluiän alkamisen jälkeen, eli koulupolku halutaan stabiloida.
- Keskustan ahtaiden asuntojen alueet menettävät lapsia ennen kouluiän alkua, mutta eivät enää sen jälkeen.

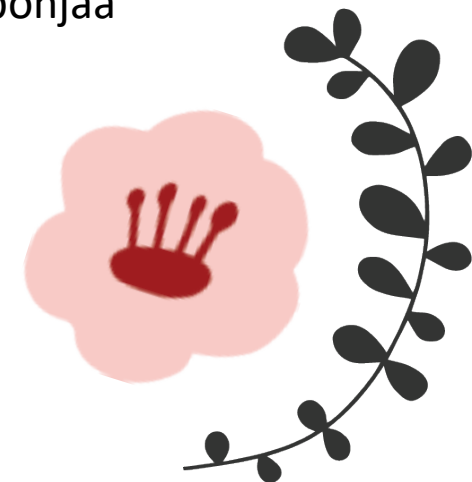

Muuttopäätösten yhteys sosioekonomisiin eroihin ja institutionaalisiin rajoihin tuottaa lisääntyvää segregaatiota alueilla ja kouluissa: huono-osaiset alueet putoavat entisestään (Bernelius & Vilkama 2019)

Nettomuutto (%) ikäryhmittäin huono-osaisilla oppilasalueilla

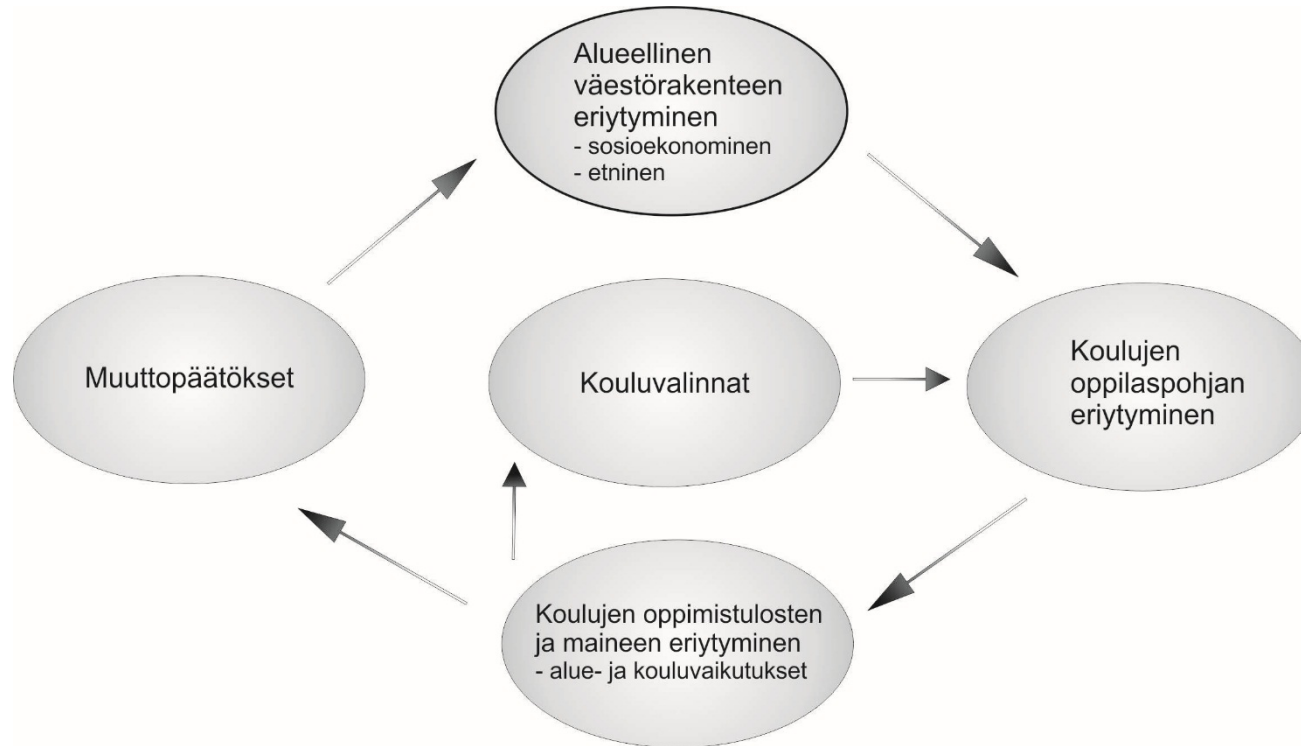
- Huono-osaisimmat oppilasalueet kärsivät systemaattisesta kantaväestön muuttotappiosta, eli niiltä **muutetaan pois ja niitä vältetään muutoissa** kaikissa ikäryhmissä
- Dynamiikka syventää olemassaolevia asuinalueiden välisiä eroja ja tuottaa samalla yhä yksipuolistuvampaa oppilaspohjaa kouluihin, eli lisää sekä asuinalueiden että koulujen segregaatiota

Segregaatiodynamiikka voi tuottaa itseään ylläpitäviä heikkenemisen kierteitä: segregaation noidankehät *(Bernelius 2013; OECD 2018; van ham & Tammaru 2018)*

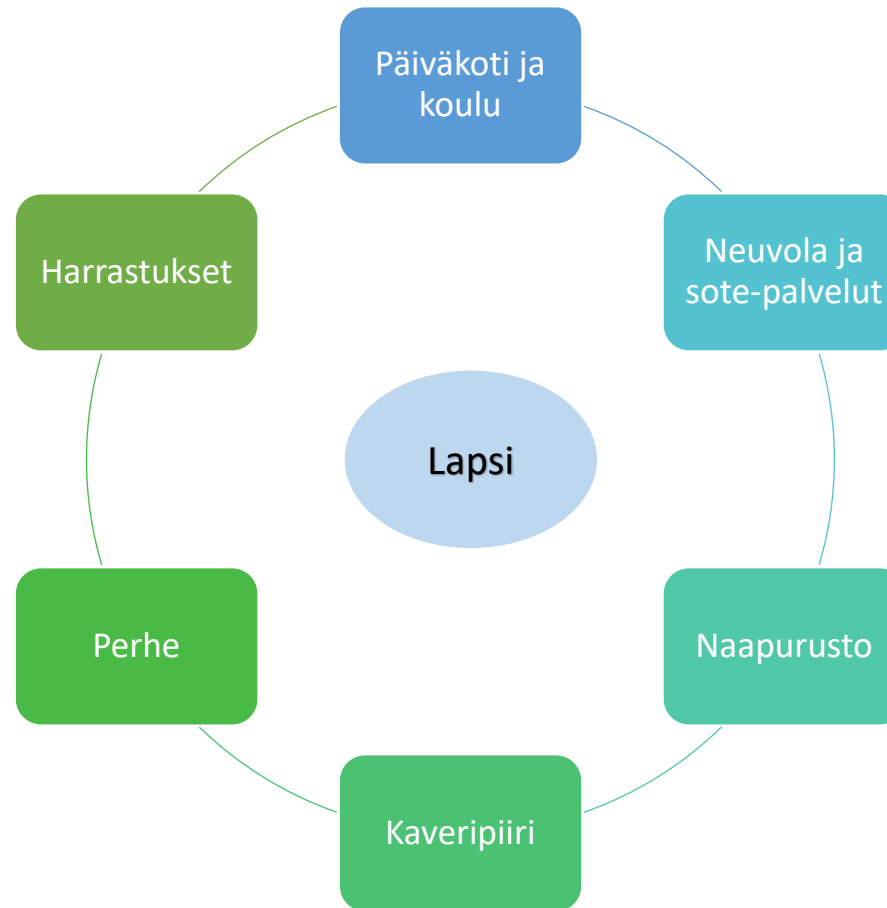
- Jos lähtökohtaiset erot ovat pienet, segregaatiokehä lähinnä ylläpitää olemassa olevia eroja. Alueellisten tai koulujen erojen saavutettua ”kriittisen pisteen” **kehitys voi kansainvälisten kokemusten mukaan tuottaa kiihtyvää heikkenemistä (naapurustojen ja instituutioiden vuorovaikutus)**
- ”Alikehityksen kierteiden” vastapainona toisilla alueilla vastaavat kehityskulut voivat synnyttää tai ylläpitää **kumulatiivisesti paranevaa kehitystä**: onnistunut puuttuminen mihin tahansa prosessin ulottuvuuteen voi parhaimmillaan kääntää kehityksen: koulu erityisen hyvä monialaisen yhteistyön keskus ja yhteisön sydän

Lasten merkitykselliset kasvuympäristöt ja segregaatian ulottuvuudet (domains of segregation)

- Yhteiskunnallisen polarisaation ja alueellisen segregaatian myötä erityinen ongelma on, että haavoittuvista lähtökohdista ponnistavat lapset altistuvat segregaatian vaikutuksille useilla ulottuvuuksilla
- Kertautuva segregaatio: esim. maahanmuuttotataustaiset lapset asuvat muita todennäköisemmin pienituloisessa perheessä, heikko-osaisemmalla alueella, käyvät koulutuksellisesti huono-osaisempaa koulua ja harrastavat vähemmän ja paikallisemmin – erityinen uhka, jos varhaiskasvatuksen ja koulujen ja muiden julkispalveluiden institutionaalinen laatu alkaa myös heiketä huono-osaistumisriskissä olevilla alueilla
- Myönteisen erityiskohtelun tavoitteena on pienentää syntyneitä mahdollisuuksien tasa-arvon vajeita: auttaa kouluja ja lapsia ylittämään ennusteensa ja aikaansaada positiivisen kehityksen kierteitä

Segregaation monialaisen haasteen tunnistaminen uusien toimintamallien mahdollisuutena

- Alueellisen segregaation taustalla ovat yhteiskunnalliset erot, mutta alueellinen segregaatio voi edetä myös vaikka yhteiskunnalliset erot eivät kasvaisikaan (mm. muuttopäätökset voivat vahvistaa kehitystä)
- Koulujen segregaatio on vahvasti yhteydessä alueelliseen eriytymiseen, joka on koulujen eriytymisen lähtökohta → kouluvalinnat vahvistavat asuinalueiden pohjalta syntyneitä eroja (ks. myös Boterman 2019) ja koulut ohjaavat osaltaan lapsiperheiden muuttopäätöksiä – ”koulutuksen maantiede”
- Useat segregaation ulottuvuudet syöttävät toisiinsa muodostaen moniulotteisia segregaation noidankehiä → tämän vuoksi eriytymistä tai sen vaikutuksia on usein vaikeaa ratkoa vain yhdellä ulottuvuudella
- Segregaation noidankehiin liittyy myös vahva ajallisen polkuriippuvuuden elementti: vaatii pitkäjänteistä toimintaa ja kokonaisten yhteisöjen tukemista
- Segregaationäkökulma ja fokus alueellisiin yhteisöihin auttavat
  - Tunnistamaan alue-erojen merkityksen palveluiden kohtaaman ”segregaatiokuorman” jäsentymisessä sekä lasten tulevaisuushorisonttien eriytymisessä
  - Ennakoimaan haasteita ja lisätuen tarpeita
  - Kohdentamaan myönteisen erityiskohtelun resursseja ja toimintamalleja sekä tarttumaan segregaation useisiin ulottuvuuksiin: naapurusto polttopisteenä, jossa yksilöt, yhteisöt, instituutiot ja eri alojen toimijat kohtaavat

Abstract

Finland has been known for its excellent PISA results in educational outcomes throughout the last decade. The country has boasted a rare combination of high overall level, as well as uniquely good outcomes of the bottom performers. However, the latest PISA results and the recent socio-spatial developments within the Finnish cities challenge this nationally celebrated balance in schools and urban social structure. Until now, research evidence has demonstrated that in the Finnish context with a powerful, universalist welfare state and a highly educated, homogenous population, differentiation increases mainly by the growth of an elite. Our analysis of large datasets from schools and neighbourhoods in Helsinki suggests that this development has been overturned in the local level: segregation has begun to increase and appears to operate through the trends of middle-class avoidance and the decline of the underprivileged groups in urban schools and neighbourhoods.

Keywords

Finland, residential choice, segregation, school choice, schools

Article

‘Notorious Schools’ in ‘Notorious Places’? Exploring the Connectedness of Urban and Educational Segregation

Venla Bernelius ^{1,*}, Heidi Huilla ² and Isabel Ramos Lobato ¹

¹ Helsinki Institute of Urban and Regional Studies, Department of Geosciences and Geography, University of Helsinki, 00014 Helsinki, Finland; E-Mails: venla.bernelius@helsinki.fi (V.B.), isabel.ramoslobato@helsinki.fi (I.R.L.)
² Department of Educational Sciences, University of Helsinki, 00014 Helsinki, Finland; E-Mail: heidi.huilla@helsinki.fi

* Corresponding author

Submitted: 22 November 2020 | Accepted: 12 January 2021 | Published: 13 May 2021

Abstract

While the statistical link between residential and school segregation is well-demonstrated, in-depth knowledge of the processes or mediating mechanisms which affect the interconnectedness of the two phenomena is still limited. By focusing on well-functioning schools in disadvantaged neighbourhoods, our article seeks to scrutinise whether reputation can be one of the key mediators of the connection between residential and school segregation. Our study combines qualitative ethnographic interviews from four (pre-)primary schools with quantitative segregation measures in four urban neighbourhoods in the Finnish capital city of Helsinki to understand the connections between lived experiences and socio-spatial segregation. The results show that there appears to be a clear link between neighbourhood and school reputation, as schools in disadvantaged neighbourhoods are strongly viewed through the perceptions attached to the place. Despite the case schools’ excellent institutional quality and high overall performance in educational outcomes, there is a consistent pattern of the schools struggling with negative views about the neighbourhoods, which seep into the schools’ reputation. Since school reputation is one of the central drivers of school choices and is also linked to residential choices, the close connection between neighbourhood and school reputation may feed into vicious circles of segregation operating through schools. The results highlight the need for integrated urban policies that are sensitive to issues concerning school reputation and support the confidence and identity of pupils, reaching beyond simply ensuring the institutional quality of schools.

Keywords

educational inequality; Helsinki; image; reputation; residential segregation; school segregation; stigmatisation

VENLA BERNELIUS

ERITYYVÄT KAUPUNKIKOULUT

Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin erityymiskehitystä

1

TUTKIMUSIA 2013

Helsingin kaupunki
Tietokeskus

Special issue article: School segregation in contemporary cities: Socio-spatial dynamics and urban outcomes

UrbanStudies

Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families

Venla Bernelius
University of Helsinki, Finland

Katja Viikama
City of Helsinki, Finland

Abstract

Socio-spatial segregation has been recognised as an important factor affecting school segregation and educational attainment in urban schools. As urban populations grow and socio-spatial segregation has become a pressing issue in many contexts, a more sophisticated understanding of the interconnections between spatial and school segregation is needed, including the role of school catchment areas as a possible mediating factor. In our article, we focus on the two-way relationship between urban residential mobility and catchment area segregation in Helsinki, Finland. Using fine-grain statistical data we analyse how the long-term changes in spatial segregation have changed catchment area populations and how residential mobility of families with children is, in turn, related to catchment area composition. The analysis focuses on the majority population whose residential choices typically have the strongest impact on segregation patterns in cities. Our main finding is that there is a systematic relationship between socio-spatial segregation and catchment area differentiation, where the disadvantaged areas are consistently left behind in the general socio-economic development. Even though the institutional school quality is high throughout the city, the residential choices of families with children feed into the self-perpetuating cycles of segregation, as the most disadvantaged areas are rejected and privileged areas favoured in mobility patterns. The results highlight the need for urban educational policies with a high sensitivity to the persistent socio-spatial inequalities shaping educational opportunities.

Keywords

families with children, residential mobility, school catchment areas, school segregation, urban segregation